

## SZEMLE KÖNYVEK

### REMINISCENCES OF OLD MONGOLIAN MONKS. INTERVIEWS ABOUT MONGOLIA'S BUDDHIST MONASTERIES IN THE EARLY 20TH CENTURY

Conducted by Krisztina Teleki. (Budapest Monographs in East Asian Studies, 10.) Institute of East Asian Studies, Eötvös Loránd University, Budapest, 2022, 432 oldal

Az *oral history* műfaj a 20. század második felében keletkezett, és azóta nagy karriert futott be. Jellemzője, hogy a forrást egy adott eseményt átélt szereplők saját, személyes tapasztalatai szolgáltatják. Számtalan előnye és hátránya is van ennek: példának okáért az emlékezet torzít, másfelől olyan szempontok és adatok is napvilágra bukkanhatnak, amelyek más anyagokból hiányoznak.

Teleki Krisztina szinte az egyetem elvégzése óta foglalkozik a mongol buddhizmus 20. századi történetével és mai állapotával. A buddhizmus a mongol területeken többször is megjelent, az újkor végén pedig szinte példátlanul megerősödött, olyannyira, hogy a 20. század elején rövid ideig egy teokratikus rendszer is létrejött. Később azonban szovjet befolyásra és hatásra a helyzet teljesen megváltozott, 1937-ben a buddhista kolostorok nagy részét lerombolták, a kolostori könyvtárak és levéltárak nagy része teljesen megsemmisült, a lámákat a világi életbe kényszerítették. A Szovjetunió összeomlása után Mongóliában eljött a vallásszabadság ideje, több kolostort újjáépítettek, a szertartásokat fellelevenítették, amiben nagy szerepe volt az addigra megöregedett lámáknak, akik már 1937 előtt is aktívan gyakorolták a buddhizmust.

2006-tól kezdve Teleki Krisztina (részben Májer Zsuzsával együtt) felkereste az idős lámákat, akik még emlékeztek az 1937 előtti állapotokra, és interjút készítettek velük, amelyeknek egy része angol fordításban ebben a kötetben jelent meg. A könyv 34 interjúalannyal összesen 47 interjút tartalmaz. A kérdések zöme az 1937 előtti helyzettel, míg másik részük az 1990 körüli eseményekkel, a buddhizmus újraélesztésével kapcsolatos.

Az interjúalanyoknak legalább 70 évvel korábbi eseményekre kellett visszaemlékezniük, márpedig ilyen időtávlatból nagyon nehéz megkülönböztetni a valós eseményeket és a korabeli mendemondákat, és szinte lehetetlen őket ellenőrizni. Pédának okáért az egyik interjúalany beszámol arról, hogy egy tehetős tibetit a Fekete-tengerhez deportáltak (53–54. old.). Ez azonban nem tűnik túl

valószínűnek, hiszen ha a Szovjetunióba vitték is őt (ez még elképzelhető), akkor valószínűbbnek tűnik egy szibériai munkatábor, mint egy Fekete-tengeri. Az is lehetséges, hogy a „Fekete-tengerhez deportálni” akkoriban eufemisztikus kifejezés volt a kivégzésre.

A kérdések egy része a régi kolostorokkal kapcsolatos: hogyan nézett ki, milyen szertartásokat tartottak stb. Megfelelő hely- és tárgyi ismeretek hiányában ezek egy átlag olvasó számára nehezen értelmezhetők. Vannak azonban kifejezetten érdekes témák, amelyek a mongol buddhizmusban járatlan olvasónak is megragadják a figyelmét. Az alábbiakban ezek közül említek meg néhányat.

Arra a kérdésre, hogy mit csináltak a kolostornál keletkező szeméttel, az egyik interjúalany azt válaszolja, hogy kevés hulladék keletkezett, de volt egy szemétdomb, a kolostor határában, messze az ivóvízmerő kúttól (53. old.). Egy másik interjúalany viszont azt válaszolta, hogy az ő korához (ez az interjú 2010-ben készült) képest nem volt szemét, csak hamu és csontok (amiből az is következik, hogy fogyasztottak húst a kolostorok környékén). Az ilyen fajta szemétből sem volt azonban sok, és ami keletkezett, azt egy helyre rakták (96. old.). Máshol a szemétkerakó 10 km távolságra volt a kolostortól (146. old.), és volt, ahol egy szakadékba dobták a hulladékot (174. old.).

Nagyon érdekesek a tanulással kapcsolatos válaszok. A szertartások nyelve többségében tibeti volt, és a tanulók először csak memorizálták a szövegeket<sup>1</sup> (47. old.). Valaki megemlíti, hogy nem létezett olyan iskola, mint manapság, hanem házitánítók voltak; a diákok felkeresték a tanár lakhelyét (jurtáját), és ott szerezték az ismereteket (54. old.). A tananyaggal kapcsolatban az egyik interjúalany megjegyzi, hogy fiatalon szent könyvekből tanult, többek között azt, hogy a villámlás a föld vénája, és ha esik az eső, akkor nyílveesszők hullanak az égből (143. old.).

Az egyik legizgalmasabb történet egy kardot említ, amely levágott tízezer fejet. A burjátok ellopták ezt a fegyvert, töltnyeket öntöttek belőle, és ezeket használták fel a nagy honvédő háborúban. Ugyanezt tették egy hatalmas Avalókitésvara szoborral is (124–126. old.). Ehhez érdemes több dolgot is hozzáfűzni. A mongolok a II. világháborúban a Szovjetunió oldalán harcoltak. A háború elején a Zsukov marsall vezette szovjet csapatok vereséget mértek a Mongólia keleti határánál támadó japánokra. A mongolok rengeteg lóval segítették a Szovjetuniót, egy tankos egységük pedig egészen Berlinig eljutott. Volt tanárom, Uray-Kóhalmi Katalin mesélte azt a történetet, miszerint a neves mon-

<sup>1</sup> 2005-től kezdve többször is jártam Mongóliában. Amikor egyszer fiatal lámatanoncokkal beszélgettem, a 10–12 éves diákok elmondták, hogy először a tibeti írásrendszert tanulták meg, majd utána nagyon sokat kellett magolniuk. Azt állították, nem értik, mit olvasnak és mondanak, de hosszabb-rövidebb tibeti szövegeket hiba nélkül fel tudnak idézni.

gol tudósnak, B. Rincsennek (1905–1977) volt egy védelmező szobra, amely a családjában régóta öröklődött. Egy barátja nagy nehezen el tudta tőle kérni, és mikor ez nem volt Rincsennél, akkor letartóztatták. A szobor később egy másik mongolhoz került, aki Leningrádba ment tanulni, ahova magával vitte. A város II. világháborús blokádját is ott vészelte át, és meg volt győződve róla, hogy a németek azért nem tudták elfoglalni a várost, mert ott volt nála a védelmező szobor.

Érdekes kérdés a lámák és a nők viszonya. A 20. század elején, a mongol teokráciában a lámának, a legfőbb vallási és világi vezetőnek, aki reinkarnálódott „szentként” született a földre, volt felesége, annak ellenére, hogy a buddhista tanok szerint ez nem lett volna megengedett (maga a Buddha is elhagyta a családját, hogy megvalósítsa önmagát). Van olyan szerzetes, aki szerint a 30-as években előfordult házasság, de akkor a láma nem lakhatott a kolostornál, hanem csak a polgári részeken (84. old.). Más úgy emlékszik, hogy a fiatal lámák átjártak a polgári negyedekbe, ha nőkkel akartak találkozni (123. old.). Azt más is megerősíti, hogy nők nem laktak a kolostoroknál (134. old.). Egy másik interjúalany szerint akkoriban a lámák nem érdeklődtek a nők iránt, nem úgy, mint az interjú készítésének idején, 2010-ben (99. old.). Ezt erősíti meg egy másik adatközlő, aki szerint sem a magas rangú lámáknak, sem a teljes fogadalmat tett szerzeteseknek nem volt feleségük. Ha valaki mégis megházasodott, akkor kizárták a közösségből (175–176. old.).

Ahogy említettem 1937-ben szovjet nyomásra és segítséggel gyakorlatilag megszűnt a mongol buddhista egyház Mongóliában. Ezek után természetes, hogy volt olyan láma, aki szerint az akkori mongol vezetők tévtanokat követtek, és megsemmisítették mindazt, ami jó volt (142. old.). Azonban érdekes módon másvalaki kifejezetten pozitívan nyilatkozott a szovjetekről: szerinte „a nagy szomszéd” fejlesztette Mongóliát, korábban az országlakók tetvesek és bűdösek voltak, nem hordtak alsóneműt, és éjjel ugyanazon a bundán aludtak, amelyet nappal viseltek (126. old.).

Ezekből az eltérő véleményekből is az látszik, hogy az egyes emberek más-hogy látják a történelmet. Azonban mi is azt érezhetjük, mint az az interjúalany, aki szerint a tudás feledésbe merült, mert nem kérdezték meg az idősebbeket, akik szétszóródtak, és meghaltak (108. old.). Pontosan ezért nagy érték az itt ismertetett munka: az idő múlása miatt az 1937 előtti korszakról már nem lehet érdemben személyes válaszokat kapni. Most lenne itt az ideje annak, hogy a kutatók Kína mongolok lakta részén interjúkat készítsenek, amíg nem késő. Ott ugyanis csak a kulturális forradalom alatt, az 1960-as évek második felében kezdtek ellehetetleníteni a vallási életet. Ekkor sok kolostor megsemmisült, és a lámák egy része a civil életbe tért át. Egyébként Teleki Krisztina interjúalanyai között két, Kínából származó mongol személy is akad, de ők még 1945-ben jöttek át a határon.

A kötet végén található fogalomjegyzékben, ahol lehet, a szó vagy kifejezés tibeti alakja is szerepel, de sajnos a mongol szavaknál hiányzik a klasszikus forma, valamint a cirill betűs változat. A földrajzi helyek azonosításában nagy segítséget jelentett volna egy térkép, de legalább a mostani, cirill betűs alakok feltüntetése (így könnyen rá lehetne keresni az interneten az egyes helynevekre). E csekély hiányosság ellenére csak remélni lehet, hogy a közeljövőben több ilyen kötet is megjelenik, amely személyes közelségbe hozza a történelmet.

*Kápolnás Olivér*